
رویه قضایی دیوان بین‌المللی دادگستری

جلد دوم

آرای توافقی

مؤلفین

دکتر سهیلا کوشا

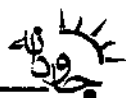
استادیار دانشگاه پیام‌نور

دکتر سید باقر میرعباسی

دانشیار دانشگاه تهران

انتشارات جاودانه

سرشناسه : کوشا، سهیلا، ۱۳۴۳-
عنوان و نام پدیدآور : رویه قضایی دیوان بین‌المللی دادگستری /
مؤلفین: سهیلا کوشا، سید باقر میرعباسی.
مشخصات نشر : تهران: جاودانه، جنگل، ۱۳۹۱
مشخصات ظاهری : ۲۹۶ ص.
شابک : ج. ۲: ۰-۲۱۱-۱۵۸-۶۰۰-۹۷۸-۶۰۰-۰
وضعیت فهرست‌نویسی : فیپا
مندرجات : ج. ۲. آرای توافقی
موضوع : دیوان بین‌المللی دادگستری
موضوع : دادگاه‌های بین‌المللی
موضوع : داری بین‌المللی - رویه قضایی
شناسه افزوده : میرعباسی، سید باقر، ۱۳۲۲-
رده‌بندی کنگره : KZ۶۲۷۵/۵۹۹۱۲۱۱
رده‌بندی دیویی : ۳۴۱/۵۵۲
شماره کتابشناسی ملی : ۲۹۴۳۰۱۸

عنوان کتاب: رویه قضایی دیوان بین‌المللی دادگستری (جلد دوم آرای توافقی)
مؤلفان: دکتر سهیلا کوشا، دکتر سید باقر میرعباسی
ناشر: انتشارات جاودانه، جنگل
ناظر فنی: امین لشکری
نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۱
قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۷۵۰۰۰ ریال
شابک: ۰-۲۱۱-۱۵۸-۶۰۰-۹۷۸-۶۰۰-۰

تلفن: ۰۶۶۴۸۲۸۳۰-۹-۶۶۴۸۶۱۱۵-۲۱-۰
email:// Info@junglepub.org ۰۳۱۱-۳۲۰۵۰۶۷-۳۲۰۳۸۰۰-۹

«حق چاپ برای ناشر محفوظ است»

تقدیم به پیشگاه حضرت مهدی (عج) و شهدا و امام شهدا
تقدیم به صبر و بردباری و نگاه مهربان مادرم
تقدیم به پدر بزرگوار و باگذشتم
تقدیم به همسر مهربان و همیشه همراهم
تقدیم به فرزندان عزیز و دلبندم
که همیشه و در همه حال با تشویق‌های خودشان من را همراهی
نموده‌اند.

AALCO: Asian African Legal Committee
AJIL: American Journal of International Law
BYIL: British Yearbook of International Law
ECOSOC: Economic and Social Council
EJIL: European Journal of International Law
EPIL: Bernhardt (ed.), Encyclopedia of Public International Law vol. IV (2000) European treaty Series
IAEA: International Atomic Energy Agency
ICLQ: International Comparative Law Quarterly
ICSID: International Center for the Settlement of Investment Disputes
IJIL: Indian Journal of International Law
ILC: International Law Commission
ILO: International Labor Organization
ILQ: International Law Quarterly
ILR: International Law Reports
IMO: International Maritime Organization
ITLOS: International Tribunal for the Law of the Sea
LJIL: Leiden Journal of International Law
LNTS: League of Nations Treaty Series
UNCIO: United Nations Conference on International Organization
UNCLOS: United Nations Convention on the Law of the Sea
UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNJYB: United Nations Judicial Yearbook
UNTS: United Nations Treaty Series
YLJ: Yale Law Journal

پیشرفت‌های بشری در زمینه علوم و فنون و صنایع مختلف موجبات ایجاد تحول در جامعه جهانی را فراهم آورده است، به نحوی که این پیشرفت‌ها، بشر امروز را نیازمند بازشناسی محیط پیرامون خود نموده است. انسان قرن بیست و یکم به مدد همین فناوری‌ها، فاصله زمانی و مکانی را از بین برده و «دنیای ناشناخته» خود را به «دهکده جهانی» تبدیل کرده است، به گونه‌ای که امروزه سرنوشت همه افراد، بیش از پیش به هم گره خورده است.

یکی از مهم‌ترین ارزش‌های مشترک بشری مذکور در منشور سازمان ملل متحد که متضمن استقرار و دوام سایر ارزش‌های ضروری برای حیات بشری است، حفظ صلح و امنیت بین‌المللی است. تحقق این امر مهم نیز مستلزم وضع قواعد و مقررات بین‌المللی و تلاش برای رعایت آن‌ها است. اما مشکل از جایی شروع می‌شود که این قواعد و مقررات نقض شوند که منجر به ایجاد اختلافاتی بین‌المللی می‌شود. بهترین راهکار برای حل و فصل این اختلافات رجوع به محاکم بین‌المللی است که متأسفانه فاقد صلاحیت اجباری هستند و صلاحیت آن‌ها برای رسیدگی مبتنی بر رضایت طرفین اختلاف است که می‌بایست قبل یا بعد از بروز اختلاف یا حتی بعد از اقامه دعوی در قالب صلاحیت اجباری، صلاحیت اختیاری و یا به‌طور معوق ابراز گردد.

علی‌رغم موفقیت نسبی حقوق بین‌الملل در ایجاد نوعی اجماع جهانی در بین قضات، داوران و حقوقدانان بین‌المللی در مسائل مطروحه، بالأخص بسیاری از مسائل ماهوی و شکلی رسیدگی‌های حقوقی بین‌المللی، هنوز هم اختلاف رویکرد و اختلاف نظر گسترده‌ای در برخی موارد و جنبه‌های احراز و اعمال صلاحیت دیوان در پرونده‌های مطروحه وجود دارد که در آرای مخالف، موافق و نظرات جداگانه قضات دیوان متجلی می‌گردند.¹

حقوق بین‌الملل به عنوان نمادی از تجلی زیست اجتماعی به سوی نه‌دینه شدن و تبدیل شدن به یک نظام هنجاری پیش می‌رود که در آن نقش دیوان غیر قابل‌انکار است. برای اینکه دیوان همواره به گونه‌ای عمل نموده است که با تفسیر موسع قواعد حقوق بین‌الملل و گسترش و توسعه صلاحیت خود باعث شده است تا برخی از صاحب‌نظران سیستم حقوقی کامن‌لای عرفی‌خاطر نشان نمایند که دیوان با رویه قضایی مسلم خود در برخی از موضوعات حقوقی بین‌الملل که قواعد نوشته یا عرفی مسلمی وجود ندارد، مبادرت به قانون‌گذاری نیز نموده است. برای اینکه همواره در آرای خود به رویه قضایی خودش استناد نموده و آن‌ها را مورد تأکید و تأیید قرار داده است.

1. Jennings Sir Robert, *The work of the international Bar*, in: Chan Vohrah Lai and others, *Man's Inhumanity to man: Essay on International law in honor of Antonio Cassese*, 2003, p.448

2. Common Law

آنچه امروزه جامعه بین‌المللی و حقوق بین‌الملل را با بحران مواجه کرده است، برخورد گزینشی شورای امنیت سازمان ملل به دلیل حق وتوی اعضای دائم آن، در هنگام حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات تابعان حقوق بین‌الملل است که به نظر می‌رسد دیوان به دلایل ذیل جایگزین مناسبی باشد: "دیوان متشکل از قضات (حقوقدانان عالی مقام) بی‌طرفی است که به اعتبار شخصیت علمی و اخلاقی خود، از بین گروه‌های ملی معرفی شده‌ی دولت‌های جهان برای دیوان دائمی داوری به گونه‌ای انتخاب می‌شوند که نمایندگان تمدن‌های بزرگ بشری و نظام‌های حقوقی جهان باشند (ماده ۹ اساسنامه دیوان)، تا در قبال برخورداری از مصونیت حتی در کشور متبوع خود بتوانند در کمال بی‌طرفی و بر اساس اسناد ناشی از اراده ملت‌ها (منشور سازمان ملل، اساسنامه و آیین دادرسی دیوان) مبادرت به حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات آنها بنمایند. به‌طور کلی اهمیت رویه قضایی دیوان بین‌المللی دادگستری در احراز و اعمال صلاحیت آن ناشی از چند عامل ذیل است:

۱) رویه قضایی دیوان به عنوان جانشین دیوان دائمی دادگستری بین‌المللی از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار بوده است، به گونه‌ای که به عقیده برخی از صاحب‌نظران، رویه قضایی این دو دیوان، می‌تواند الگویی مهم برای نحوه احراز و اعمال صلاحیت سایر محاکم بین‌المللی باشد.^۱ اما مشکلی که وجود دارد این است که در حقوق بین‌الملل ساز و کار از پیش تعیین شده‌ای برای تضمین اجرای قواعد حقوق بین‌الملل وجود ندارد.^۲

۲) اکثر رسیدگی‌های بین‌المللی در قالب مراجع قضایی و داوری خاص (همانند دیوان داوری آمریکا و ایران) صورت گرفته و در حال حاضر تعداد مراجع بین‌المللی دائمی با صلاحیت عام بسیار اندک است. دیگر اینکه رسیدگی در یک مرجع بین‌المللی دائمی، همانند دیوان، تابع محدودیت‌های «ذاتی، شخصی، زمانی و بهمان سرزمینی» است که پیش از طرح دعوی می‌بایست مورد توافق صریح یا ضمنی طرفین دعوی قرار بگیرد.^۳

۳) دیوان رکن قضایی اصل سازمانی بین‌المللی به شمار می‌آید (ماده ۹۲ منشور سازمان ملل و ماده ۱۱ اساسنامه دیوان) که در آن مسائل و موضوعات مهم و اساسی مشترک بین

1. Thirlway, H. W., Evidence before International Courts and Tribunals in: Encyclopedia of public International law, 2000, p.302

2. See: Lauterpacht, H., "The absence of an International legislature and the compulsory Jurisdiction of International Tribunal", BYIL, 1930, PP.134-157; And Higgins, Rosalyn, "Respecting Sovereign states and running a tight courtroom", ICLQ, Vol.50, 2001, PP.121-132

3. Shahabudden, Mohamed, "Precedent in the world court", **Denver Journal of International law and policy**, 2003, vol.31, Issue 3, 1996, pp.461-489 and Miller, Nathan, "An International Jurisprudence? The Operation of "Precedent" across International tribunals", **Leiden Journal of International Law**, 2002, pp.483-326

تابعین حقوق بین‌الملل تصمیم‌گیری می‌شود. به عبارتی دیوان به عنوان یک دادگاه علاوه بر کار ویژه قضایی، از نوعی وظیفه سازمانی نیز برخوردار است.^۱

۴) اگرچه پیش از تأسیس دیوان، مراجع قضایی و داوری دائمی دیگری نیز وجود داشته‌اند، اما پذیرش اساسنامه دیوان به عنوان جزء لاینفک منشور سازمان ملل و پیدایش دیوان به عنوان رکن قضایی اصلی آن بیانگر جایگاه ویژه دیوان در ساختار نظام حقوق بین‌الملل است.^۲

این در حالی است که دو دیوان دائمی که پیش از دیوان وجود داشتند، یعنی دیوان دائمی داوری^۳ و دیوان دائمی دادگستری بین‌المللی مراجع قضایی بودند که مستقلاً خارج از نظام بین‌المللی حاکم (نظام جامعه ملل) فعالیت می‌کردند.^۴ لذا باید در نظر داشت که دیوان از یک طرف مرجع قضایی دادگستری بین‌المللی است که وظیفه حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات دولت‌ها را بر عهده دارد و از طرف دیگر یکی از ارکان اصلی سازمانی است که وظیفه آن تنظیم روابط بین‌المللی دولت‌ها است. این امر باعث شده است تا شیوه فعالیت قضایی دیوان و اهمیت آن و تصمیمات آن، در مقایسه با سایر دادگاه‌های بین‌المللی اندکی متفاوت باشد و به هنگام ایفای وظایف محوله، «ملاحظات قضایی و سازمانی» را به‌طور همزمان مدنظر قرار داده و رعایت نماید.^۵

۵) از نظر حقوقی، توسل به یافته‌های پیشین دیوان (رویه قضایی آن) موجه است. برای اینکه محدودیت‌های مذکور در ماده ۵۹ اساسنامه دیوان (اصلی سببی بودن آثار احکام، آنرا و تصمیمات دیوان) مانعی برای استناد به یافته‌های مرتبط با مسائل شکلی و حتی ماهوی رسیدگی‌های دیوان ایجاد نمی‌کند. برای اینکه آرای دیوان که دارای وحدت موضوع هستند، می‌توانند در سایر دعاوی مورد استناد قرار گیرند. علاوه بر این، از دیوان انتظار می‌رود تا در ارتباط با موضوعات آیین دادرسی و اساسنامه خود به‌طور یکنواخت اظهارنظر کند. این امر در ارتباط با موضوع احراز و اعمال صلاحیت دیوان می‌تواند زمینه «اجرای عدالت و حاکمیت قانونی را به صورتی هماهنگ و

1. See: Sameh Mohamed M. Amr, "The Role of International Court of Justice as the principal organ of United Nations ", *Kluwer Law International*, 2003; and Pellet Alain, "Strengthening the role of the International Court of Justice as the principal organ of United Nations", *LPCT*, Vol.3, 2004, pp.150-180

2. See: Speech of Judge Rosalyn Higgins, President of International court of Justice, at the solemn sitting on the occasion of the sixtieth anniversary of the inaugural sitting of the court, 12 April 2006, Available at: [http://www.icj_cij.org/presscom/index.php?i=1004&en&p1=6&p2=1&search="sixtieth"](http://www.icj_cij.org/presscom/index.php?i=1004&en&p1=6&p2=1&search=).

3. Permanent court of Arbitration (PCA)

4. Fisler Damrosch Lori (ed), *The International court of Justice at a cross roads*, Transnational publishers, 1987, pp.355-370

5 . See: Alford N. H., "fact finding by the world court", *Villanova Law review*, vol.4, 1958, pp.37-91

تا حدی قابل پیش‌بینی^۱ فراهم کند. در حقیقت دیوان در قضایای مطروحه همواره با استناد به رویه قضایی خود مبادرت به صدور رأی نموده است. اگرچه رویه قضایی دیوان یکی از منابع فرعی حقوق بین‌الملل مذکور در ماده ۳۸ اساسنامه دیوان می‌باشد ولی هرگز مورد اعتراض طرفین دعوی و دولت‌های ثالث قرار نگرفته است. لازم به ذکر است که رویه قضایی دیوان شامل رویه قضایی دیوان دائمی دادگستری بین‌المللی نیز می‌گردد.

۶) با توجه به ویژگی‌های منحصر به فرد دادرسی‌های بین‌المللی، معمولاً سیاست دادگاه‌های بین‌المللی بالأخص دیوان بر این رهیافت قضایی مبتنی بوده است که از پرداختن به موضوعات خارج از دادخواست خواهان امتناع نموده و صرفاً به بررسی مبانی صلاحیتی پرداخته‌اند که در دادخواست اولیه خواهان به آنها استناد شده است و همواره آرای خود را بر مبانی صلاحیتی استوار نموده است که طرفین دعوی به‌طور صریح یا ضمنی قبل یا بعد از اقامه دعوی (صلاحیت اختیاری یا اجباری یا صلاحیت معوق) رضایت خود را اعلام داشته‌اند. در این راستا از رویه دیوان دائمی دادگستری بین‌المللی نیز پیروی نموده است.^۲

۷) در سال‌های اخیر اقامه دعوی در دیوان با استقبال بیشتری بالأخص توسط دولت‌های در حال توسعه مواجه شده است، برای اینکه خواستار حل و فصل اختلافات مسالمت‌آمیز حقوقی-قضایی خود توسط دیوان هستند، مثل پرونده سکوهاي نفتی (جمهوری اسلامی ایران علیه ایالات متحده)، پرونده فعالیت مسلحانه در قلمرو کنگو (کنگو علیه اوگاندا و رواندا)، پرونده ژنوسید (بوسنی علیه یوگسلاوی)؛ به این امر می‌توان پرونده‌های مربوط به تحدید حدود دریایی و قلمرو سرزمینی را اضافه نمود، مثل پرونده تحدید حدود (بحرین و قطر) که در آنها شیوه احراز و اعمال صلاحیت دیوان تأثیر بسزایی در رسیدگی به آنها داشت.

به موجب ماده ۳۴ اساسنامه دیوان صرفاً دولت‌ها حق اقامه دعوی نزد دیوان را دارند و موضوع اکثر اختلافات آنها مربوط به «تحدید حدود مرزی، مسائل دیپلماتیک و کنسولی، توسل به زور و اموری با ماهیت حاکمیتی» است که دیوان با احراز رضایت طرفین دعوی می‌تواند مبادرت به رسیدگی ماهوی نموده و رأی خود را صادر کند.

1. Case concerning: "continental shelf" (Libyan Arab Jamahiriya /Malta), I.C.J. reports 1985, pp.13 and 39, para.45

2. Hudson, Manley O. The permanent court of international justice 1920-1942, Garland Publishing, 1972, p.565

امروزه همبستگی مادی و معنوی کشورهای جهان آنها را به این امر واقف نموده است که رشد، توسعه، پایداری، آسایش خاطر و امنیت آنها در گرو همکاری سازمان یافته و توجه به منافع دارد که بر تراز منافع ملی خودشان است و با تشریک مساعی برای حاکمیت قانون در جامعه بین‌المللی از طریق حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات آنها با توجه به مفاد ماده ۳۳ منشور سازمان ملل متحد (UN)^۱ محقق می‌گردد. لازم به ذکر است حقوق بین‌الملل به عنوان نمادی از تجلی زیست اجتماعی به سوی نهادینه شدن و تبدیل شدن به یک نظام هنجاری پیش می‌رود که در آن نقش دیوان بین‌المللی دادگستری (ICJ)^۲ غیر قابل انکار است.

هدف از تدوین این کتاب، شناساندن هرچه بیشتر سازوکارهای اقامه دعوی بین‌المللی و طرق احراز رضایت طرفین اختلاف به صلاحیت ترافعی، مشورتی و موارد حمایت دیپلماتیک از اشخاص «حقیقی و حقوقی» است. با توجه به اینکه دستیابی به رضایت دولت‌ها برای اقامه دعوی نزد دیوان در چند دهه اخیر با چالش‌های جدی مواجه شده است، به نظر می‌رسد رواج و تسهیل توسل به صلاحیت مشورتی و صلاحیت حقوقی، می‌تواند باعث تثبیت حاکمیت قانون در جامعه بین‌المللی و نیل به اهداف والای سازمان ملل متحد، بالأخص حفظ صلح و امنیت بین‌المللی و رعایت موازین حقوق بشری و حقوق بشر دوستانه بین‌المللی، به طور یکنواخت و جهان شمول در سراسر جهان گردد.

از طرفی گسترش و تسهیل انعقاد هزاران معاهده دو یا چند جانبه برای ارتقای همکاری‌های اقتصادی، سرمایه‌گذاری خارجی، تمایل دولت‌ها برای اعطای حمایت دیپلماتیک را افزایش داده است. علاوه بر این اصلاحات در دیوان باید با جدیت دنبال شود. در این راستا مجمع عمومی در سال ۲۰۰۵ فهرستی از اصلاحات ساختار سازمان ملل را تصویب کرد. اما در این اصلاح صلاحیت دیوان به عنوان رکن اصلی سازمان ملل تا حد زیادی مورد غفلت واقع شد. این اصلاحات می‌تواند درباره «صلاحیت دیوان، ضمانت اجرای آرای دیوان و ترکیب قضات آن، افزایش اعضای دیوان، افزایش تعداد سازمان‌ها و ارکان دارای اهلیت برای درخواست رأی مشورتی از دیوان باشد.

1. United Nations (UN)

2. International Court of Justice (ICJ)

راهکار دیگر ایجاد شعبات رسیدگی تخصصی در زمینه حقوق بشر بین‌المللی و حقوق بین‌الملل محیط زیست و فناوری‌های نوین بالأخص جرایم سایبری می‌تواند باشد.

کلمات کلیدی

سازمان ملل متحد، دیوان بین‌المللی دادگستری، اساسنامه دیوان، آیین دادرسی دیوان، صلاحیت ترافعی، صلاحیت معوق، صلاحیت مشورتی، حمایت دیپلماتیک، قواعد حقوق بین‌الملل.

فهرست مطالب

فصل اول: مبانی صلاحیت اختیاری دیوان بین‌المللی دادگستری.....	۱
گفتار اول: توافق طرفین بعد از بروز اختلاف و قبل از اقامه دعوی.....	۵
بند اول: نحوه تفسیر موافقتنامه‌های خاص قبولی صلاحیت اختیاری دیوان.....	۷
مورد اول: پرونده کارخانه کورزوف.....	۸
مورد دوم: پرونده کانال کورفو.....	۸
مورد سوم: پرونده اختلافات مرز دریایی و زمینی بین قطر و بحرین.....	۸
مورد چهارم: پرونده مربوط به اختلاف مرزی (بنین علیه نیجریه).....	۹
مورد پنجم: پرونده مربوط به اختلاف مرزی (بورکینافاسو- نیجریه).....	۱۰
بند دوم: مزایا و ایرادات وارده به انعقاد موافقتنامه خاص قبولی صلاحیت اختیاری دیوان بین‌المللی دادگستری.....	۱۰
بند سوم: ضرورت ناشی از تعهد الزام‌آور.....	۱۱
مورد اول: پرونده فلات قاره دریای اژه (یونان علیه ترکیه) مورخ ۱۹ دسامبر ۱۹۷۸.....	۱۲
مورد دوم: پرونده ژنوسید (بوسنی علیه یوگسلاوی با صربستان و مونته‌نگرو).....	۱۳
مورد سوم: پرونده اختلافات مرزی و تحدید حدود دریایی و زمینی بین قطر و بحرین.....	۱۳
گفتار دوم: توافق طرفین دعوی پس از بروز اختلاف و بعد از اقامه دعوی.....	۱۵
بند اول: ویژگی‌های صلاحیت معوق.....	۱۹
بند دوم: جایگاه و دلیل کاربرد صلاحیت معوق.....	۲۱
بند سوم: نحوه ابراز رضایت خواننده در صلاحیت معوق.....	۲۲
اول: ابراز رضایت صریح.....	۲۳
مورد اول: پرونده ماوروماتیس.....	۲۳
مورد دوم: پرونده کارخانه کورزوف.....	۲۳
مورد سوم: پرونده کانال کورفو.....	۲۴
مورد چهارم: پرونده اقدامات کیفری خاص در فرانسه.....	۲۴
مورد پنجم: پرونده مسائل خاص همکاری دو جانبه در موضوعات کیفری.....	۲۵
دوم: ابراز رضایت ضمنی.....	۲۶
مورد اول: پرونده تفسیر رأی شماره ۳.....	۲۷
مورد دوم: پرونده سالیزیای علیا (مدارس اقلیت‌ها).....	۲۷

- مورد سوم: پرونده جامعه اقتصادی بلژیک دعوی بلژیک علیه یونان (۱۹۳۹)..... ۲۸
- مورد چهارم: پرونده هایادولاتور (دعوی کلمبیا علیه پرو)..... ۲۸
- مورد پنجم: پرونده حقوق اتباع ایالات متحده در مراکش (دعوی فرانسه علیه ایالات متحده)..... ۲۹
- مورد ششم: پرونده شرکت نفت ایران - انگلیس..... ۲۹
- مورد هفتم: پرونده طلای پشتوانه پول (دعوی ایتالیا علیه فرانسه، انگلستان و ایالات متحده)..... ۳۰
- مورد هشتم: پرونده نحوه رفتار با هواپیمایی ایالات متحده و خدمه آن در مجارستان..... ۳۱
- مورد نهم: پرونده فعالیت‌های نظامی رواندا در کنگو..... ۳۲
- بند چهارم: نحوه اخراج رضایت خوانده در صلاحیت معوق..... ۳۳
- مورد اول: پرونده آسانتوس..... ۳۳
- مورد دوم: پرونده شرکت نفت ایران و انگلیس..... ۳۵
- مورد سوم: پرونده ژنوسید (بوسنی علیه یوگسلاوی)..... ۳۷
- مورد چهارم: پرونده مشروعیت توسل به زور (صربستان علیه ده عضو ناتو)..... ۳۸
- بند پنجم: نحوه تشخیص قلمرو رضایت ابراز شده در صلاحیت معوق..... ۴۰
- بند ششم: آثار ابراز رضایت در صلاحیت معوق..... ۴۲
- مورد اول: پرونده سالیزیای علیا (مدارس اقلیت‌ها)..... ۴۲
- مورد دوم: پرونده کانال کورفو..... ۴۳
- اول: اساسنامه دیوان بین‌المللی دادگستری..... ۴۴
- دوم: آیین دادرسی دیوان بین‌المللی دادگستری..... ۴۵
- بند هفتم: چالش‌های اعمال صلاحیت معوق..... ۴۸
- اول: صلاحیت معوق دیوان و آرای مشورتی..... ۴۸
- مورد اول: پرونده موافقتنامه یونان و بلغارستان..... ۴۹
- مورد دوم: پرونده کارولینای شرقی..... ۵۰
- مورد سوم: تفسیر معاهدات صلح..... ۵۱
- مورد چهارم: پرونده پیامدهای حقوقی حضور مستمر آفریقای جنوبی در نامیبیا (آفریقای جنوب غربی)..... ۵۲
- مورد پنجم: پرونده آقای مازیلو..... ۵۴
- مورد ششم: پرونده دیوار حائل..... ۵۴
- دوم: مراجع ذی‌صلاح برای ابراز رضایت خوانده در صلاحیت معوق..... ۵۶

سوم: رابطه بین صلاحیت معوق با سایر مباحث صلاحیت دیوان بین‌المللی دادگستری.....	۵۷
چهارم: تأثیرات اصل صلاحیت معوق بر حاکمیت دولت‌ها.....	۵۸
پنجم: تأثیرات اصل صلاحیت معوق بر منافع ملی و بین‌المللی دولت‌ها.....	۵۹
 فصل دوم: مباحث صلاحیت اجباری دیوان بین‌المللی دادگستری.....	۶۳
گفتار اول: قید صلاحیتی مذکور در عهدنامه‌های معتبر بین‌المللی.....	۶۴
بند اول: عهدنامه‌های عام‌الشمول یا جهانی.....	۶۶
اول: عهدنامه‌های صلح لاهه ۱۸۹۹ و ۱۹۰۷.....	۶۷
دوم: قرارداد عمومی هائری ژنو (۱۹۲۸).....	۶۷
سوم: منشور سازمان ملل متحد.....	۶۸
بند دوم: عهدنامه‌های منطقه‌ای.....	۷۰
اول: کنوانسیون اروپایی حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات (۱۹۵۷).....	۷۰
مورد اول: پرونده اموال خاص (لیختن‌اشتاین علیه آلمان).....	۷۱
مورد دوم: پرونده مصونیت صلاحیتی دولت‌ها (آلمان علیه ایتالیا).....	۸۵
دوم: کنوانسیون آمریکایی حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات موسوم به پیمان بوگوتا (۱۹۴۸).....	۸۶
مورد اول: پرونده اختلافات مرزی (نیکاراگوئه و هندوراس).....	۸۷
مورد دوم: پرونده اختلافات مرزی و دریایی (نیکاراگوئه علیه کلمبیا).....	۸۷
مورد سوم: پرونده مسائل خاص مربوط به روابط دیپلماتیک (هندوراس - برزیل).....	۹۸
بند سوم: معاهدات خاص.....	۹۸
اول: معاهدات خاوی قیود مصرح.....	۹۸
۱- کنوانسیون ژنوسید (۱۹۴۸).....	۹۹
مورد اول: پرونده ژنوسید بوسنی.....	۱۰۰
مورد دوم: مشروعیت تهدید یا توسل به زور (یوگسلاوی - ده دولت عضو ناتو).....	۱۰۱
مورد سوم: پرونده فعالیت‌های نظامی کنگو-رواندا.....	۱۰۱
۲- کنوانسیون منع تبعیض نژادی (۱۹۵۴).....	۱۰۸
۳- پروتکل‌های اختیاری الحاقی به کنوانسیون حقوق دیپلماتیک (۱۹۶۱) و کنسولی (۱۹۶۳) وین و عهدنامه راجع به مأموریت‌های ویژه و غیره نیویورک (۱۹۶۹).....	۱۱۰
مورد اول: پرونده گروگانگیری تهران (آمریکا علیه ایران).....	۱۱۱

- مورد دوم: پرونده لاگران (آلمان علیه آمریکا) ۱۱۱
- مورد سوم: پرونده آونا ۱۱۷
- ۴- کنوانسیون حقوق معاهدات وین (۱۹۶۹) ۱۲۱
- ۵- کنوانسیون مونترال (۱۹۷۱) ۱۲۳
- مورد اول: پرونده لاکربی ۱۲۳
- مورد دوم: پرونده فعالیت نظامی کنگو- رواندا ۱۲۵
- ۶- اساسنامه سازمان بهداشت جهانی ۱۲۵
- ۷- اساسنامه سازمان یونسکو ۱۲۸
- ۸- کنوانسیون منع تبعیض علیه زنان (۱۹۷۹) ۱۲۸
- ۹- معاهدات دوجانبه مودت، بازرگانی و بحر پیمایی و همکاری‌های فنی ۱۳۲
- مورد اول: پرونده سکوهاهای نفتی ۱۳۲
- مورد دوم: پرونده نیکاراگوئه ۱۴۵
- مورد سوم: پرونده اختلافات مرز دریایی و زمینی بین کامرون و نیجریه ۱۴۶
- دوم: معاهدات حاوی قیود غیر مستقیم یا مشروط ۱۴۶
- ۱- کنوانسیون کسب رضایت در ازدواج، حداقل سن ازدواج و لزوم ثبت ازدواج ۱۴۷
- ۲- معاهده جنوبگان (۱۹۵۹) ۱۴۷
- ۳- کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با تبعیض در امر آموزش (۱۹۶۰) ۱۴۷
- ۴- معاهدات دوجانبه ۱۴۸
- سوم: معاهدات حاوی قیود کلی ۱۴۸
- ۱- عهدنامه مربوط به امتیازات و مصونیت‌های سازمان ملل متحد (۱۹۴۶) ۱۴۸
- ۲- کنوانسیون راجع به مواد مخدر ۱۴۹
- بند چهارم: سایر موضوعات مرتبط با قیود صلاحیتی دیوان مذکور در معاهدات ۱۵۰
- اول: خلاءهای موجود در شبکه این قیود ۱۵۱
- دوم: تعیین دامنه شمول این قیود ۱۵۱
- سوم: چالش‌های مرتبط با اعتبار معاهدات بین‌المللی حاوی این قیود ۱۵۲
- چهارم: نحوه تدوین این قیود ۱۵۴
- پنجم: قبولی این قیود با توجه به ماهیت دعوی و معاهده مربوطه ۱۵۶
- ششم: دعاوی اقامه شده در دیوان با استناد به این قیود ۱۵۹

گفتار دوم: پذیرش صلاحیت اجباری دیوان از طریق صدور اعلامیه‌های اختیاری یک جانبه.....	۱۶۰
بند اول: کلیاتی راجع به این اعلامیه‌ها.....	۱۶۲
اول: اختیاری بودن صدور این اعلامیه‌ها.....	۱۶۲
دوم: ماهیت حقوقی این اعلامیه‌ها.....	۱۶۳
سوم: انواع این اعلامیه‌ها.....	۱۶۴
چهارم: نقش و اهمیت صدور این اعلامیه‌ها در جهان معاصر.....	۱۶۵
پنجم: شیوه تفسیر این اعلامیه‌ها.....	۱۶۷
ششم: نحوه استرداد این اعلامیه‌ها.....	۱۶۸
هفتم: تأثیر حوادث آینده بر اعتبار این اعلامیه‌ها.....	۱۷۰
هشتم: تأثیر تودیع مستقیم و فوری اعلامیه‌ها بر صلاحیت اجباری دیوان بین‌المللی دادگستری.....	۱۷۱
نهم: ماهیت یک‌جانبه صدور اعلامیه‌های قبولی صلاحیت اجباری دیوان بین‌المللی دادگستری.....	۱۷۲
۱- اعمال در حکم شرط یا اعلان.....	۱۷۵
۲- اعمال موجب تکلیف.....	۱۷۵
۳- اعمال مؤید حقوق.....	۱۷۸
۴- اعمال مبتنی بر طرد حقوق یا انصراف.....	۱۷۹
۵- اعمال یک‌جانبه ضمنی یا سکوت.....	۱۷۹
بند دوم: شروط خاص مذکور در این اعلامیه‌ها.....	۱۷۹
اول: شرط عمل متقابل.....	۱۸۲
۱- اساسنامه دیوان.....	۱۸۳
۲- نحوه اسقاط شرط عمل متقابل.....	۱۸۴
۳- رویه دیوان در باب تفسیر این شرط.....	۱۸۴
۴- نظرات علمای حقوق.....	۱۸۶
دوم: شرط زمانی.....	۱۸۸
مورد اول: پرونده فسفات خاص مراکش.....	۱۸۹
مورد دوم: پرونده شرکت برق صوفیا و بلغارستان.....	۱۹۰
مورد سوم: پرونده حق عبور از قلمرو هندوستان.....	۱۹۰
مورد چهارم: پرونده اموال خاص.....	۱۹۱
۱- انواع اعلامیه‌ها از نظر مدت.....	۱۹۳

- ۲- آغاز اعلامیه‌ها..... ۱۹۴
- ۳- پایان اعلامیه‌ها..... ۱۹۶
- ۴- شرط عطف به ما سبق نشدن..... ۱۹۸
- سوم: شرط صلاحیت محاکم داخلی دولت‌ها یا شرط کانالی..... ۲۰۰
- چهارم: شرط سایر روش‌های حل و فصل مسالمت‌آمیز اختلافات..... ۲۰۳
- مورد اول: پرونده ماوروماتیس (دعوی یونان علیه انگلستان)..... ۲۰۴
- مورد دوم: پرونده سالیزیای علیا..... ۲۰۴
- مورد سوم: پرونده منافع خاص آلمان در سالیزیای علیا..... ۲۰۵
- مورد چهارم: پرونده نیکاراگوئه..... ۲۰۵
- مورد پنجم: پرونده فسفات نائورو..... ۲۰۶
- پنجم: شرط معاهدات چندجانبه یا شرط واندربیگ..... ۲۰۶
- ششم: شرط جنگ..... ۲۰۷
- هفتم: شرط عدم شناسایی..... ۲۰۸
- هشتم: شرط اختلاف بین دولت‌های مشترک المنافع..... ۲۰۸
- نهم: شرط ویژه..... ۲۰۸
- بند سوم: سایر موضوعات مرتبط با اعلامیه‌های قبولی صلاحیت اجباری دیوان..... ۲۰۸
- اول: تمایز رژیم حق شرط مذکور در کنوانسیون حقوق معاهدات وین با رژیم حق شرط اعلامیه‌های پذیرش صلاحیت اجباری دیوان..... ۲۰۹
- دوم: اعتبار اعلامیه‌های صادره در دوران دیوان دائمی دادگستری بین‌المللی..... ۲۱۳
- مورد اول: پرونده حادثه هوایی اسرائیل و بلغارستان..... ۲۱۳
- مورد دوم: پرونده معبد پره ویهار..... ۲۱۴
- مورد سوم: پرونده نیکاراگوئه..... ۲۱۴
- مورد چهارم: پرونده اختلافات مرزی و فرامرزی نیکاراگوئه - کلمبیا..... ۲۱۵
- سوم: مرجع تشخیص صلاحیت دیوان..... ۲۲۲
- ۱- اصل صلاحیت در تعیین صلاحیت..... ۲۲۲
- ۲- مختومه کردن یک دعوی در مرحله مقدماتی..... ۲۲۵
- مورد اول: پرونده فعالیت نظامی کنگو - رواندا..... ۲۲۵
- مورد دوم: پرونده مشروعیت توسل به زور (صربستان و مونته‌نگرو علیه بلژیک)..... ۲۲۶

فهرست مطالب

۲۳۴.....	۳- صلاح‌دید دیوان برای تعیین طرفین اصلی دعوی
۲۳۵.....	۴- تفاوت صلاحیت با مراحل قانونی اقامه دعوی
۲۳۵.....	مورد اول: پرونده اختلافات مرزی و یا تحدید حدود دریایی بین بحرین و قطر
۲۳۶.....	مورد دوم: پرونده کامرون شمالی
۲۳۷.....	نتیجه‌گیری
۲۴۷.....	نمایه
۲۶۱.....	منابع و مأخذ